प्रस्कण्वः काण्वः। सूर्यः(११-१३ रोगघ्न्य उपनिषदः, १३ अन्त्योऽर्धर्चः द्विषद्भ्रश्च)। गायत्री, १० - १३ अनुष्टुप्

उदु त्यं जातवेदसं देवं वहन्ति केतवः। दृशे विश्वाय सूर्यम्॥ १ ॥०५० ॥०१

त्यम्- तम्। जातवेदसम्- जातविद्यमग्निभूतम्। सूर्यं- सवितारम्। देवम्- द्योतनशीलम्। विश्वाय- सर्वेषाम्। दृशे- दर्शनाय। केतवः- प्रज्ञाः। उद्वहन्ति ॥१ ॥

अप त्ये तायवो यथा नक्षत्रा यन्त्यक्तुभिः। सूराय विश्वचक्षसे॥ १ ॥०५० ॥०२

त्ये- भवदागमने। विश्वचक्षसे- सर्वदर्शिने। सूराय- ज्ञानिने। अक्तुभिः- निशाभिः। नक्षत्रा- नक्षत्राणि। यथा तायवः- यथा तस्करास्तथा। तायुशब्दस्तस्करनामसु पठितः। अप यन्ति- अपगच्छन्ति। दैवप्रज्ञाऽऽविर्भावानन्तरं मनुष्यप्रज्ञान्तर्धानमत्रोच्यते। अत्र सनक्षत्रा निशा मनुष्यप्रज्ञा ॥२ ॥

अदृश्रमस्य केतवो वि रश्मयो जनाँ अनु। भ्राजन्तो अग्नयो यथा॥ १ ॥०५० ॥०३

अस्य- आत्मसूर्यस्य। केतवो रश्मयः- चिद्रश्मयः। जनान्। अनु- अनुक्रमेण। अदृश्रम्- प्रेक्षन्ते। दृशिर् प्रेक्षणे। यथा अग्नयः- पावका इव। भ्राजन्ते- शोभन्ते ॥३ ॥

तरणिर्विश्वदर्शतो ज्योतिष्कृदसि सूर्य। विश्वमा भासि रोचनम्॥ १ ॥०५० ॥०४

सूर्य- आत्मन्। तरणिः- त्वं तारयिता। विश्वदर्शतः- विश्वस्य दर्शनीयः। दर्शनस्य विद्यार्थत्त्वादध्येतव्य इति भावः। ज्योतिष्कृदसि- द्योतकोसि। विश्वम्- सर्वम्। रोचनम्- यथा प्रकाशमानं भवति तथा। आभासि- समन्तात् प्रकाशयसि ॥४॥

प्रत्यङ्देवानां विशः प्रत्यङ्ङुदेषि मानुषान्। प्रत्यङ्विश्वं स्वर्दृशे॥ १ ॥०५० ॥०५

प्रत्यक्। देवानां विशः- देवप्रजाः प्रति। उदेषि। मानुषान्- मनुष्यान् प्रति। प्रत्यक्। विश्वं स्वर्दृशे- व्याप्तस्वर्दर्शनाय। उदेषि ॥५॥

येना पावक चक्षसा भुरण्यन्तं जनाँ अनु। त्वं वरुण पश्यसि॥ १ ॥०५० ॥०६

पावक- शोधक। वरुण- वरणीय। त्वम्। येन- यया। चक्षसा- दृष्ट्या। जनान्- मनुष्यान्। भुरण्यन्तम्- पोषयन्तम्। अनु पश्यसि। तां दृष्टिं स्तुमः ॥६॥

वि द्यामेषि रजस्पृथ्वहा मिमानो अक्तुभिः। पश्यञ्जन्मानि सूर्य॥ १ ॥०५० ॥०७

सूर्य- आत्मसूर्य। अक्तुभिः- निशाभिः मनुष्यप्रज्ञाभिः। अहा- दैवप्रज्ञाः। वि- विशेषेण। मिमानः- निर्माणं कुर्वन्। जन्मानि- जातानि। पश्यन्। द्याम्- चिदाकाशम्। एषि- गच्छसि ॥७॥

सप्त त्वा हरितो रथे वहन्ति देव सूर्य। शोचिष्केशं विचक्षण॥ १ ॥०५० ॥०८

विचक्षण- विशेषेण प्रकाशयितः। सूर्य। शोचिष्केशम्- दीप्तकेशम्। त्वा- भवन्तम्। सप्त हरितः- सप्ताकर्षणशक्तिसंपन्ना वर्णाः। रथे- लक्ष्यप्रापकगतिप्रतीकवाहने। वहन्ति- प्रापयन्ति ॥८॥

अयुक्त सप्त शुन्ध्युवः सूरो रथस्य नप्त्यः। ताभिर्याति स्वयुक्तिभिः॥ १ ॥०५० ॥०९

सूरः- सूर्यः। रथस्य- स्ववाहनस्य। नस्यः- अपातयित्र्यः। शुन्ध्यवः- शोधिकाः। शुन्ध विशुद्धौ। सप्त। अयुक्त- योजितवान्। स्वयुक्तिभिः- स्वकीययोजनसंबद्धाभिः। ताभिः। याति- गच्छति ॥९॥

उद्वयं तमसस्परि ज्योतिष्पश्यन्त उत्तरम्।

देवं देवत्रा सूर्यमगन्म ज्योतिरुत्तमम्॥ १ ॥०५० ॥१०

वयम्। तमसस्परि- अन्धकारमज्ञानमतिक्रम्य। उत्तरम्- उत्कृष्टतरं। ज्योतिः- ज्ञानमयं ज्योतिः। पश्यन्तः। देवत्रा- देवेषु। सप्तम्यर्थे त्राप्रत्ययः। देवम्। उत्तमं ज्योतिः। सूर्यम्। अगन्म- प्राप्तवन्तः। आत्मैव साधनं साध्यमिति भावः। आत्मदर्शनं तदनुसन्धानं साधनम्। आत्मप्राप्तिः साध्यम् ॥१० ॥

उद्यन्नद्य मित्रमह आरोहन्नुत्तरां दिवम्।

हृद्रोगं मम सूर्य हरिमाणं च नाशय॥ १ ॥०५० ॥११

शुकेषु मे हरिमाणं रोपणाकासु दध्मसि।

अथो हारिद्रवेषु मे हरिमाणं नि दध्मसि॥ १ ॥०५० ॥१२

मित्रमह- महास्नेहसंपन्न। सूर्य। अद्य- इदानीम्। उद्यन्- उदयन्। उत्तरां दिवम्- उत्कृष्टतरमाकाशम्। आरोहन्- उद्गच्छन्। मम। हृद्रोगम्। हरिमाणम्- विषबाधया शरीरे स्थितं हरिद्वर्णं च। नाशय। मे- मम। हरिमाणम्- हरिद्वर्णम्। शुकेषु। रोपणकासु- शारिकासु। नि दध्मसि- स्थापयामः। अथो- अपि च। हारिद्रवेषु- हरितालद्रुमेषु। दध्मसि। तेष्वेव स वर्णः साधुर्भवति ॥११-१२ ॥

उदगादयमादित्यो विश्वेन सहसा सह।

द्विषन्तं मह्यं रन्धयन्मो अहं द्विषते रधम्॥ १॥०५०॥१३

विश्वेन- सर्वया। सहसा- सहनशक्त्या। अयम्- एषः। आदित्यः- अखण्डप्रकृतिजः। उदगात्- उदयं प्राप्तवान्। अहं। मह्यम्- मम। द्विषन्तम्- द्वेषिणम्। रन्धयन्- हिंसन्। द्विषते- द्वेषिणे। रधम्- संसिद्धिम्। मो- न करिष्यामि। रध हिंसासंराद्धयोः॥१३॥